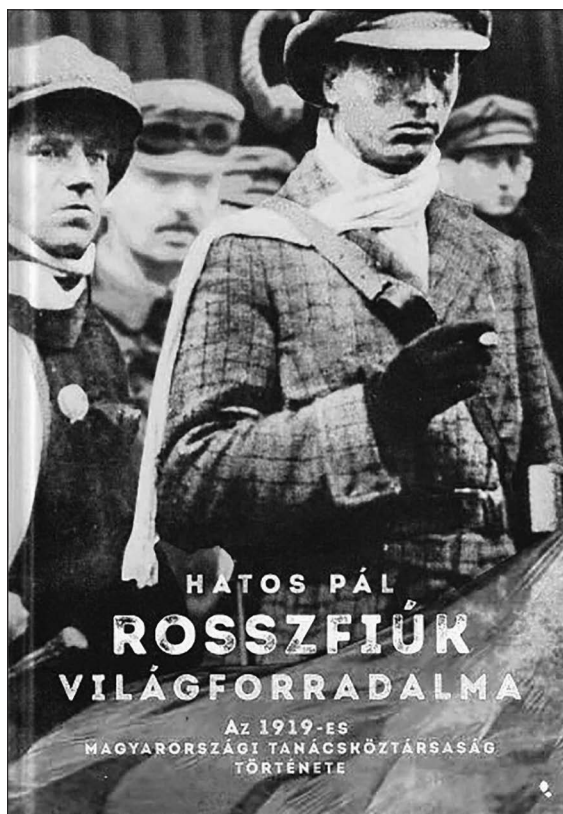


/// Takács Tibor

## === Budapest bandája, avagy mire jók a rossziúk

Hatos Pál: *Rossziúk világforradalma.  
A Magyarországi Tanácsköztársaság története.*

Jaffa, Budapest, 2021. 608 oldal



„A teljességet leírni lehetetlen és minden leírás szelektív; a történész nem állítja föl az események teljes térképét, legfeljebb megsokszorozza a tájékon átvezető útvonalakat” – írja Paul Veyne jeles francia historikus. „A történetírók cselekményeket mesélnek el, bizonyos útirányok mentén, melyeken járva kedvük szerint szelik át a roppant tárgyszerű eseménymezőt [...]; egyetlen történetíró sem írja le e mező teljességét, mivel útirányt kénytelen választani és nem mehet mindenhová; egyetlen útirány sem maga az igaz irány, nem maga a Történelem.”<sup>1</sup> Nyilván Hatos Pál sem vállalkozhatott arra, hogy megírja a Magyarországi Tanácsköztársaság teljes és kimerítő történetét; ösvényeket kellett választania, amelyeket bejárva, ha nem is mindent, de nagyon sok

1 = Veyne, 2000: 68, 70.

mindent láthatóvá tett a proletárdiktatúráról. Mindezt természetesen metaforikus értelemben: a mező bejárása nem konkrét fizikai, hanem nyelvi gyakorlat.

A szerző pedig nagyon is magabiztosan lépked a tájon: virtuóz módon kezeli a nyelvet, témáját nem csupán közérthetően, hanem kimondottan élvezetes formában adja elő. Előszeretettel használ kifejező szóképeket, amelyek egyenként szórakoztatóak, nagy tömegben azonban megterhelik a szöveget. Néhány ezek közül: Kun Béla „*a wilsoni muzsika lágy fuvolaszólamát játszotta az otromba lenini cintányércsapkodás helyett*” (132.); „*a hatásos rémregény [ti. Tormay Cécile Bujdosó könyve] lappangó, eredeti kéziratára legfeljebb kenyérmorzsák hullottak, nem kézigránatok*” (373.); „*a közös konyhán az egymásra fenekedő gyűlölet rottyogott, és nem a bő fazekakban készülő húsleves*” (185.); „*a nemzeti önérzet megriadt fehér táltosára felpattanó Horthy Miklós*” (389.); a „*világforradalom lejárt szavatosságú konzervigazságai egyre magányosabban álldogáltak a fridzsiderszocializmus új árúkkal feltöltött polcain*” (477.); a „*maroknyi magyar szélsőbalos fecske nem csinált proletárnyarat*” (478.). És néhány kevésbé sikerült: a „*kistulajdonosi társadalom álmát elfújták a süvöltő böjti szelek*” (231.); „*A végidők pátosza díszes spanyolfalként takarta el a cinikus hatalmi számításokat*” (144.) – ez utóbbi azért is érthetetlen, mert a tanácsok megválasztásáról szóló rendelet egyáltalán nem takarta el, hogy a falusi szavazatok kevesebbet érnek a városiaknál.

Hatos Pál azt a célt tűzte ki, hogy „*mítoszokon innen és túl végre megismerhessük 1919 tavaszának és nyarának lázas időszakát*” (16.). Ennek érdekében nem kívánt tekintettel lenni „*az emlékezet nemes szándékából összekovácsolt béklyóira*” (12.), illetve óva int attól, hogy a forradalmat erkölcsi kategóriaként fogjuk fel. A történésnek „*több esélye van az egykori jelenben valamiképpen jelen lenni, ha lehetőség szerint kerüli a morális ítéleteket*” – figyelmeztet a szerző (18.). Sajnos ő maga nem mindig tartja magát ehhez, amit jól mutatnak a Tanácsköztársaságra alkalmazott jelzői: „*rövid, véres, de mégis komikus első felvonás*” (25.), „*okos emberek vezette bolondok hajója*” (88.), „*kótyagos utópiák és gyermekded illúziók*” világa (275.). A műkincsek államosításának végrehajtói „*mániákus cselekvés állapotába kerülő*” emberek (124.), a kommün vezetői „*a kommunista apokalipszis iffjú lovasai*” (126.), illetve a „*pesti kifutó szupermodelljei*” (211.).

A szerző tehát nem kerüli a (morális) ítélezést, aminek következtében munkája sok – de hangsúlyozottan nem minden – tekintetben a proletárdiktatúra bukása utáni, ellenforradalmi értelmezését adja vissza. Ez leginkább abban mutatkozik meg, hogy közönséges bünszervezetként ír a tanácskormány több intézkedéséről: pénzhamisításról beszél (175.), mintha egy államnak nem lenne joga saját pénzt kiadni; sikkasztásról beszél (366.), bár nem ad magyarázatot arra, hogy egy kommunista állam vagyonából miként lehet sikkasztani kommunista propaganda céljaira. A műkincsek államosítása nála csak „*nagy vörös műkincsrablás*” (123–124.), ennek kapcsán „*régóta kiszemelt palotákról*” ír, miközben az államosításra már március 23-án sor került – mintha ezek a bűnözők már régóta készültek volna az akciójukra. Megemlíti ugyan, hogy a műtárgyak felkészült kezekbe kerültek, és azokból nagy-

szabású kiállítást szerveztek, de amúgy Kun Béla állítólag el akarta adni a kincseket Nyugaton. Nem tudhatjuk, mennyire volt komoly az ötlet, erről mindenesetre eszünkbe juthat az *Édes Anna* első fejezete, amelyben Kun saját maga vezette repülőgépen menekül az országból, zsebei dugig tömve ékszerekkel, templomi kelyhekkal és zserbókkal (!), karján aranyláncok; az egyik lánc leesett, a Vérmezőn találta meg valaki. „*Legalább a Krisztinában ezt beszéltek*” – jegyzi meg Kosztolányi.<sup>2</sup> A történet hihetőnek tűnik (még a láncot megtaláló személy neve is tudható), és 1919 nyarán bizonyára sokan elhitték ez ehhez hasonló történeteket. Kosztolányi, legalábbis az 1926-os Kosztolányi, nem: regényében a sztori nyilvánvalóan ironikus gesztusként szerepel – Hatos szövege azonban nem kínál efféle értelmezési lehetőséget.

Nem mintha a szerzőtől idegen volna az ironia, egyrészt a tárgytól való távolságtartás, másrészt – sok esetben – a tárgytól való viszolygás kifejezésének eszközeként. Hatos Pál történetében minden nevetséges (már ha nem szörnyű): röhejes, ahogy a kommunisták hatalomra jutnak, nevetséges Lukács György buggyos térdnadrágja és otromba cipője, amelyben a frontra megy, és sorolhatnánk. Az egész Tanácsköztársaság komolytalan és kisszerű valami, miként a közoktatási reform kapcsán fogalmaz, „*egy álmokból rögtönzött nagy játék*” (285.). A kommünnel semmilyen hősi gesztus nem férhet össze: az északi hadjárat „*liliputi*” és „*groteszk*” (401.); a munkáshatalom védelmében elesett osztrák szociáldemokrata egy Jókai-regénybe illő „*hős balek*” (136.); a Komárom visszafoglalásának elvetélt kísérletében meghalt munkásokról együttérzően megjegyzi ugyan, hogy sem a „nemzeti”, sem a „munkásmozgalmi” emlékezetben nem maradt fenn a tettük, de végül ők is csak „*balekok*” lehetnek (353.); a lehetetlen küldetésre vállalkozó Peidlék is megkapják a „*balek kormány*” jelzőt (462.). Hősök persze a másik oldalon sincsenek: Hatos ugyanilyen ironikus távolságtartással viseltetik a szegedi ellenforradalommal szemben is. Másféle hang kizárólag az áldozatoknak jár, a névtelen hősöknek, ritka kivételként egy kommunistának is: a szerző elismerően ír arról, hogy – Cserny Józseffel szemben – Korvin Ottó bátran viselkedett bírói és hóhérai előtt (470.).

Mondhatnánk, ilyen a korszellem: ha szobrot állítanánk neki (nem Hatos Pálnak, a korszellemnek), arról egy cinikus félmosoly nézne le ránk. Egy történeti munkában alkalmazott szarkasztikus elbeszélésmód azonban nem nagyon fér össze a történeti megértéssel, már amennyiben nem társul kritikai elemzéssel és explicit értelmezéssel. Ez a párosítás Hatostól sem idegen, kár, hogy nem ez jellemzi az egész könyvet. A nemzetközi összefüggésekről szóló részek mellett érdemes megemlíteni a „*metafizikai forradalmaknak*” szentelt fejezetet, amelyben egy sor fontos témát boncolgat, például a nők felszabadításának felemásságát a Tanácsköztársaság férfiak uralta világában; ebben a tekintetben nem zajlott le forradalom, mutat rá (igaz, tehetjük hozzá, már a szocialista munkásmozgalmában sem volt ez másként). Úgy tűnik, a szerző – minden távolságtartásával együtt – sokkal megértőbben közelít a „metafizikai”, mint a „fizikai” forradalmakhoz.

<sup>2</sup> = = Kosztolányi, 2000: 7.

A munka legjobb részei a fentiek mellett azok, amelyekben Hatos nem konstruál, hanem dekonstruál, amikor a kollektív emlékezet mítoszait járja körül, például a „zsidóuralomét”, a Székely Hadosztályét vagy a proletárdiktatúra vallásellenességének kérdését (rámutat a századelőn megfigyelhető növekvő vallási közömbösségre, a népi egyházellenesség hagyományaira vagy arra, hogy sok papot és lelkészt is magával ragadott a kommunizmus kvázi-vallásos eszméje, végül arra a megállapításra jut, hogy a kommünben nem zajlott rendszeres egyházüldözés). Felhívja a figyelmet arra a paradoxonra, hogy a pacifista Károlyi és az internacionalista Kun is a területi integritás *de facto* védelmébe buktak bele, miközben a „nemzeti” Horthy annak feladásával tett szert a hatalomra. (Aki Budapestre bevonulva nem azért hívta tetemre a bűnös várost, mert annak polgársága virággal köszöntötte a megszálló román hadsereget, ezen a „vörös” Stromfeld háborodott csak fel [463.].)

A fejezetek többségében azonban az ítékezés dominál, holott ezen Hatos deklaráltan szeretett volna túllépni. Nem véletlenül: az ítélező attitűd a Tanácsköztársaság utáni büntetőeljárásokban kialakított narratívával rokonítja munkáját. Például Aczél Imre helyettes koronaügyészhez hasonlóan ő is a kimerüléssel (nála: lefagyás), illetve a bolsevik propagandával való „megfertőződéssel” magyarázza a proletárdiktatúra létrejöttét, és ahogy Aczélnál, úgy nála is minduntalan felbukkan a „kapzsiság” mint motivációs tényező. *„A proletárdiktatúra büntetőjogi elítélése az 1920–1945 közötti korszak uralkodó énképévé lett: a tükör, amelyben a nemzet meglátta áldozati önmagát, természetesen az áldozat eredendő tisztaságában”* – írja Hatos. A perekben közreműködő ügyészek (és bírók, teszem hozzá) a Tanácsköztársaságot a magyar történelem mélypontjának, legsötétebb időszakának tekintették, és értékelésük – teszi hozzá – *„ma is birtokában tartja történelemszemléletünket és a történelemből merített indulatainkat”* (471.). A szerző ezzel lényegében elismerte, hogy ő maga is foglya maradt az ellenforradalmi interpretációnak.

Hatos Pál tehát a saját szemére is vethetné, hogy jobban odafigyelhetett volna *„a vádlottak védekezésére”*. Ha így járt volna el, akkor talán az olvasó számára is világossá vált volna, mit ért a szerző a bolsevizmus *„démoni racionalitásán”* egyfelől, és *„bénító, lenyűgöző erején”* másfelől (472.). Konkrét esetekben sem nagyon hiszi el a vádlottak, a proletárdiktatúra perbe fogott vezetői védekezését. Korvin Ottó reggelente Adyt olvasott, este meg gyanúsítottakat pofozott (360.) – mintha ez lett volna a politikai rendőrség vezetőjének napi rutinja. Hatos megjegyzi ugyan, hogy a rettegett kémfőnök csak néhány esetet ismert be, amikor ő maga is részt vett a bántalmazásokban (582., II. jegyzet), de láthatóan nem ad hitelt Korvin szavának.

Hatos Pál munkájában levéltári anyagok, visszaemlékezések, szakirodalmi feldolgozások imponálóan széles körét használta fel, amelyekről külön bibliográfiai tájékoztatót is ad. A szerző tisztában van azzal, hogy a felhasznált forrásai, a visszaemlékezések, pamfletok, memoárok, tanúvallomások mennyi csapdát rejtenek, ám meglehetősen magabiztossággal száll alá azok labirintusába (59–60.). A megfelelő

forráskritika hiánya aztán azt eredményezi, hogy az esetek többségében minden további nélkül elfogadja a hónapokkal vagy évekkal későbbi elbeszélések megállapításait – már ha nem bolsevik az elbeszélő: Berinkei vallomását a Vix-jegyzék átadása után őrjögő Károlyiról (61.); egy pamflet leírását Kun Béla apjának margitszigeti téblábolásáról – hiába teszi hozzá, hogy „*állítólag*” (115.); egy 1920-as – nyilván elfogulatlan – írást a kórház friss gyepén táncoló, focizó, piskótát zabáló, máskülönben a hálapénzt is feltaláló kórházi alkalmazottakról (203.); egy „*korabeli*” viccet a szocializált színházakban a karzatokon alvó prolikról (244.); Krúdy elbeszélését Kun Béla írókkal folytatott kedélyes, Szamuely által megzavart eszmecserejéről – Hatos megjegyzi, hogy más forrás nem erősíti meg, de aztán kijelenti, „*akár el is hibetjük*” (239–240.). Minden további nélkül elhiszi az emlékezőnek, hogy Szamuely Tibor március 23-án hadügyi népbiztosként a közoktatásügyi népbiztosságba rendelt be szerkesztőket, akiket a vallási lapok, sőt a vallások betiltásával riogatott (310.). Julier Ferenc memoárja kapcsán kifejtette: „*az 1927-es Julier nem az 1919-es Julierre emlékezett, hanem egy olyan Julierre, aki az 1927-es elvárások felől nézve is kifogástalanul viselkedett*” (443.), másutt viszont minden további nélkül elfogadja ugyanennek a visszaemlékezésnek a megállapításait a 80. nemzetközi dandár pusztulásáról (lerészegedés miatt fulladt legalább négyszáz katonája a Tiszába), amelyet „*tragikomikusnak*” titulált – mármint nem Julier, hanem Hatos (223.).

A szerző a vidéki események leírásában különösebb kritika nélkül hivatkozik az 1919 utáni hivatalos szervek jelentéseire, nem törődve azok esetleges elfogultságával. A helyi forradalmi törvényszék vádbiztosa a dologtalanságról papolt – hiszen a szombathelyi főügyészhelyettes azt írta (208.). „*Törökszentmiklós lezúllott sorsú napszamosai*” részegen fosztogattak – mert az ottani járásbíró ezt jelentette (213.). Szintén a járásbíróra hivatkozva számol be arról, hogy Egerből úri fogaton érkezett szocialista szónok Pétervásárára, aki aztán beköltözött a kastélyba (211.); az epizód kapcsán ugyan szóvá teszi a jelentés írójának nyilvánvaló rosszindulatát, de nem nagyon zavarja, szerinte „*a történet [...] enélkül is jellemző minden szereplőre*” (212.). Egy epizód valódiságát tehát nem a róla szóló forrás(ok) hitessége dönti el, hanem az, hogy mennyire illeszkedik az elbeszélésbe.

A dramaturgiai szempontok elsősege néhány esetben a források önkényes interpretációját eredményezi Hatosnál. Egy helyütt „*a leghírhedtebb pesti bankjegy-hamisítókat börtönből szolgálatra berendelő*” pénzügypolitikáról ír, miközben a jegyzetből kiderül, hogy mindez pusztá fenyegetés volt csupán (124, 541.). „*Az államosításért nem tudnék lelkesedni*” – idézi Jászai Samu szavait, amelyeket Hatos szerint a Szaktanács vezetője a kommunistáknak vágott oda. Ő és társai sikerrel védték meg a szakszervezetek függetlenségét, amelyek „*a »szocializált« gazdaság irányításának is megkerülhetetlen szereplői lettek*” (166.). Jászai írása azonban nem a kommunistákkal szemben védte a szakszervezetek függetlenségét, hanem amellet érvelt, hogy azoknak az új rendben is lesz helyük, szerepük, méghozzá a szocializált gazdaság irányításában, a termelés zavartalanságának biztosításában. Ez tehát nem tényként, hanem



jövőbeli eshetőségeként szerepel a cikkben. A fő feladatnak mindenekelőtt azt tekintette, hogy a munkásokat visszaterelje a gyilkolás világából a munka világába – ez vélhetően nem nagyon ellenkezett „a kommunisták” elképzeléseivel. A szakszervezetek létének jogosultságát Jászai a szovjet példával igyekezett alátámasztani: „*Meg kell említenem, hogy Oroszországban is működnek a szakszervezetek, sőt ezek, mint szükséges társadalmi szervek, államosítva is lettek. Természetes, hogy ez nálunk sem lehet másképp, noha az államosításért nem tudnék lelkesedni.*”<sup>3</sup> Ebben a szövegösszefüggésben egy kicsit mást jelentenek a Hatos által idézett szavak.

Hatos szerint a Tanácsköztársaság családpolitikája „*nem kis részben*” egy eugenikáról szóló 1911-es vita során kifejtett „*tervek*” örököse volt. Ennek alátámasztására népbiztoshelyettessé kreál a vitán felszólaló Madzsar Józsefből (egy másik felszólalóról pedig kijelenti, hogy ő is „*magas polcokat járt meg*” a kommünben), illetve idéz egy 1919-es házassági ankét anyagából, amelyben szerepelt a „sterilizálás” és a „fajegészség” kifejezés. Majd kijelenti, hogy Győrben akció is indult a házasságok előtti kötelező orvosi vizsgálatok érdekében, igaz, végrehajtására nem került sor, „*az augusztusi összeomlás megakadályozta a kommunista »fajnemesítés« gyakorlatba ültetését*” (277.). Az idézőjel félrevezető: az állítás forrásaként hivatkozott tanulmányban nem szerepel a „fajnemesítés” kifejezés, ott az akció a nemi betegségek terjedésének megakadályozását (és a születendő gyermekek védelmét) szolgálta.<sup>4</sup> Hogy a szerző saját szavaival éljek, Hatos Pálnak csak „*egy-két retorikai ugrásra*” meg „*kognitív diszszonanciára*” (430.) volt szüksége ahhoz, hogy szoros összefüggést teremtsen a „*szabad szerelem és a házasság új felfogása*”, illetve a „*fajtisztasági hiedelmek*” között (278.). Még egy példa: a Duna–Tisza közén „*semmilyen szimpátia nem kísérte a nadrágos városi értelmiségiek távolból levezényelt rendszerváltását*” – írja (229.), ám a forrásként hivatkozott helyen csak a térség foglalkozási megoszlásáról olvashatunk, a nadrágosok iránti szimpátia hiányáról nem.<sup>5</sup>

De kik azok a rosszfiúk, akik Hatos Pál könyvének cím- és főszereplői? A Karinthytól vett mottón kívül én csak egyszer akadtam a kifejezésre, a dunántúli rendteremtés kapcsán Szamuelyt és Korvint – és személyükön keresztül talán a terror többi irányítóját – nevezi így a szerző (412.). Ezt erősíti a borító is, amelyen Cserny József különítménye látható, igaz, nem ő, hanem egyik társa van kiemelve rajta. A munka egésze alapján azonban nem szűkíthető le rájuk a főszereplők köre. Hatosnál a Tanácsköztársaság a kommunisták (bolsevikok) műve: „*kommunista hatalomátvétel*” (59.), „*kommunista önkényuralom*” (291.), „*egy hónapnyi bolsevizmus*” (a Tiszántúlon) (339.). Ők a fő-, sőt egyáltalán a szereplők, amennyiben csak ők cselekednek, mindenki más csak reagál, táptalajt biztosít, alkalmazkodik, ellenáll, „*lefagy*” stb. Ez azért furcsa, mert Hatos is rámutat: „*A kommunista hatalomátvétel [...] nem*

3 = = Jászai S[amu]: A szakszervezetek hivatása a kommunista társadalomban. *Népszava*, 1919. március 28. 2.

4 = = Lengyel, 1969.

5 = = Romsics, 1976: 38–39.

*annyira a kommunistákon múltott, még kevésbé Károlyi szándékán, mint inkább a körülmények minden akaratot megszegyenítő hatalmán.*” A munka jól bemutatja azt a „nemzeti pánikhangulatot” (59.), amelyben a kommün létrejött, ám sokat mond, hogy ezt az időszakot, az előzményeket „lefagyásként” értelmezi. Mindenki megbé-  
nult, csak a kommunisták nem, ők mindvégig cselekednek: szervezkednek, agitálnak és mérgeznek. Nézeteik a hatásos propaganda következtében úgy terjedtek, mint egy fertőzés: „a társadalom szövete [...] bolsevizálódott”(49.). A Tanácsköztársaságot tehát végső soron mégiscsak kommunista terméknek tekinti a szerző.

„*A Tanácsköztársaság korából fennmaradt forrásaink arról tanúskodnak, hogy a proletárdiktatúra minden volt, csak nem monolit hatalmi rendszer*” – szögezi le az elején (19.), ennek ellenére a totalitárius paradigmának megfelelően ábrázolja azt. Kommunista diktatúráként, amellyel az egész társadalom szemben állt, még azok a csoportok is, amelyek együttműködtek vele. Amikor „alulnézetből”, a mindennapok felől mutatja be a kommün világát, a polgárok, a munkások, a „vidék” (???) és az értelmiség felől, akkor azt írja le, hogy azok miként viszonyultak a rajtuk kívül lévő rezsimhez. A proletárdiktatúra tehát csak a szűk vezetést jelentette, amelyhez mindenki más, „a társadalom”, csak kívülről tudott viszonyulni. Hatos munkája azonban lehetőséget ad ettől eltérő értelmezésre is. Hiszen széles körű és aktív társadalmi részvételről is olvashatunk, nem csupán az új uralom passzív elfogadásáról vagy támogatásáról. A „végeken” élők és a menekültek azonnal fegyvert fogtak, mert a tanácskormány az elvesztett területek visszaszerzésével kecsegtetett. Milliók vettek részt a tanácsválasztásokon, legitimálva a rendszert. (Ebből a szempontból irreleváns, hogy nem érvényesültek a liberális demokráciák alapelvei, a proletárdiktatúra nem tartott igényt az ilyen alapelveken nyugvó legitimációra.) De nézhetjük a végéről is: a Tanácsköztársaság bukása után 8–10 ezer embert tartóztat-  
tak le, és több mint 50 000 ember ellen indult büntetőeljárás – ez több tevékeny szereplőt, résztvevőt feltételez néhány pesti bolseviknél. Kevés szó esik például a proletárdiktatúra helyi vezetőiről. Megtudjuk, hogy – főleg vidéken – kevés volt köztük a zsidó származású, meg a falvakban sokszor a települések addigi vezetői maradtak a helyükön, de ennél többet alig. Pedig Hatos munkája alapján a Tanácsköztársaság vidéken nem csupán „a pesti divat” utánzását (210.) jelentette. Mint írja, sok helyen az „államnélküliség anarchikus káosza kísérte” a március 21. utáni első napokat (214.), ilyet pedig Budapest kapcsán nem említ. A gyerek- és oktatáspolitikát pár kommunista értelmiségi gyerekes képzelgéseként írja le, miközben megemlíti, hogy a falusi tanítóság soraiból sokan lettek a Tanácsköztársaság „helyi hangadói” (297., lásd még 311.).

A könyv alapján a Tanácsköztársaságon nemcsak Kun Béla és Szamuely Tibor, hanem Böhm Vilmos, Peyer Károly, Julier Ferenc meg Szabó Dezső, a vidéki tanító, a református lelkész, az egyetemi katedrához jutó kiváló tudós, a forradalmat „ját-  
szó” középiskolás vagy a színésztársai biztos megélhetéséért küzdő Lugosi Béla is rajta hagyta a keze nyomát. Az ő történeteik azonban Hatosnál nem alkotják vagy

alakítják, legfeljebb színesítik a proletárdiktatúra „nagy” történetét; a lent lévők többsége „*elveszetteen téblábol*” (343.) az ő Tanácsköztársaság-történetében is. A „névtelenek” Hatosnál csak elszenvedik, de nem alakítják a történetet. Főleg a polgárok, akik kénytelenek proletárnak álcázni magukat, ellátási nehézségek meg lakásínség sújtja őket. Nyilván a városi munkásokat is, de róluk inkább azt tudjuk meg, hogy a rendszer kedvezményezettjei voltak, sőt már a háború végétől kedvező helyzetbe kerültek, hiszen szükség volt rájuk a haditermelésben, dolgozni viszont nem szerettek, állandóan betegszabadságra mentek, a Balatonnál nyaraltak, a gyárban párt- és művelődési napot tartottak, a termelés visszaesésével nem törődtek, inkább a szanatóriumi beutalóval üzérkedtek, folytatták a vizet literszámmra (a pesti és budai polgár nyilván nem). Megjegyzem, még mindig jobban jártak, mint a „vidékiek”, akiket földre, de még inkább alkoholra szomjazó bugarisokként ábrázol a szerző.

„*A proletárdiktatúra ideológiája azonban nem fogta meg őket, és ez volt a bolsevik uralom legzavarbaejtőbb paradoxona*” – írja Hatos (192.). Kár, hogy nem derül ki, mi lett volna a proletárdiktatúra ideológiája, így aztán az sem, hogy miben rejlik a jelzett paradoxon. Csak annyit tudunk meg, hogy: „*[n]em kiforrott dogmatika nevelte fel [...] az új ideológiát, hanem hirtelen tettek és váratlan körülmények torz nászából lépett elő teljes fegyverzetben – és igen hiányos öltözékben*” (48.). Nem a tanításoknak volt tehát szerepe: „*minden könyvnél és könyvmolynál fontosabb volt, hogy mit gondoltak és mit mondtak a lenini Szovjet-Oroszországból százezrével hazajött hadifoglyok a családjuknak, falubelijüknek, vagy a külvárosi rossz kocsmák pultjainál egymásnak*” (41.). Például a háború befejezéséről, a földosztásról, a régi rend embeleinek, a nyomor felelőseinek megbüntetéséről, minden korábbi tekintély büntetlen figyelmen kívül hagyásáról. Akkor viszont mindebből az következik, hogy nem a bolsevizmus, hanem bolsevizmusok jöttek haza 1918-ban Oroszországból.

A munkások olyannyira nem szereplők Hatosnál, hogy a munkástanácsokkal egyáltalán nem foglalkozik, a szakszervezetekről pedig a polgárság (!) kapcsán ír. Ez nem véletlen: például egy 1917-ben megalakult mérnökszervezetnek tulajdonítja, hogy „*a fővárosi nagyüzemek és gyárak mérnök- és tisztviselőtársadalma hamarabb és nagyobb számban csatlakozott a szocialista munkásmozgalomhoz, mint a munkásság maga*” (196.). És az MSZDP? A szociáldemokrata szakszervezetek? A szervezett munkások tízezrei? Hatos könyvének „legzavarbaejtőbb paradoxona”, hogy úgy beszél a *proletárdiktatúráról*, hogy semmit sem mond a hazai *munkásmozgalomról*. Mert nem csupán „*a kommunizmus fantáziadús oroszországi főpapjainak*” (194.) az ígérete volt a kizsákmányolás és az elidegenedett bérmunka felszámolása (kicsit leegyszerűsítve: a szocializmus), hanem a nyugati szociáldemokráciáé is. (A Tanácsköztársaság egy fő tanulása éppen az volt, hogy a „szocializmus egy országban” nem valósítható meg, és főleg nem egyik napról a másikra, néhány dekrétum révén: a munkafegyelem és a munkás-önigazgatás ellentéte nyíltan megmutatkozott a kommünben.) A Tanácsköztársaság nem kis részben a szociáldemokrata munkásmozgalom terméke is volt. (Miként a német forradalmat sem annyira a gyenge



és szervezetlen kommunisták, hanem sokkal inkább a pártjuk forradalmi szólamait komolyan vevő szociáldemokrata munkások csinálták.<sup>6)</sup>

Vegyük például a földkérdést. Hatos Pál rámutat, hogy a vidék és város ellentéte régebbre megy vissza, azt nem a tanácskormány intézkedései okozták, bár kétségtelen, hogy Kun Béláék nem sokat tettek a parasztságnak a rendszerbe való integrálásért, támogatásának elnyeréséért. Ezért alapvetően a kommunistákat és a pesti kávéházi entellektüeleket hibáztatja a szerző: dogmatikus „*kommunista agrárpolitikáról*” beszél (217–128., 223.); „*a kommunista hatalom*” államosítani akarja a földet, írja (231.). Mintha az ortodox marxista szocdemek nem kevésbé dogmatikus módon preferálták volna a nagyüzemeket; mintha a Károlyi-féle földosztás végrehajtását megakadályozandó, nem Hamburger Jenő és a szocdem vezetés okozott volna zavart Somogyban (226–227.). És mintha nem a bolsevikok fogadták volna el, pragmatikusan, a földosztást Oroszországban. Ha a magyarországi tanácskormány agrárpolitikája valóban „kommunista” lett volna, akkor a lenini utat követve deklarálták volna a földosztást.

A Tanácsköztársaság művelődéspolitikája is értelmezhetetlen a szociáldemokrata előzmények nélkül: a munkásmozgalom nemcsak a bérharcról szólt, hanem az (ön)művelődésről is. A munkásmozgalomban a kultúra és a kulturálódás, az iskola és az oktatás önmagában érték volt. Ezért kívánta közkinccsé, mindenki számára hozzáférhetővé tenni a „magas” kultúra javait a proletárdiktatúra vezetése. Ha valaki számára ez nem evidens, akkor persze olyan megállapításokat tesz, hogy a „*Tanácsköztársaság önkényuralmának igazi kulturális paradoxona a »magas« művészet szinte vallásos kultusza volt*” (248.).<sup>7)</sup> Pedig a *Népszavában* is megjelentek Ady Endre versei, és ugyan Kassák Lajos is panaszkodott a munkáspublikum „reakciós” közízlésére, de ez egyáltalán nem törte le. A kulturálódáshoz kapcsolódott a szocialista antialkoholista mozgalom is. Ehhez képest a szerző szerint teljes alkoholtilalmat „*a kommunista üdvtan értelmiségi papjai*” hirdettek (218.), igaz, kicsivel később elismeri, hogy „*korántsem pusztán kommunista elmeszülemény volt*” (218–219.).

Kétségtelen, hogy a világháborúnak nagy szerepe volt a tömegek radikalizálódásában, de azt is látni kell, hogy a radikalizálódás iránya és tartalma a különböző irányultságú munkásmozgalmakból származott. Az 1918 végén hazatérő kommunisták és az itthon hozzájuk csatlakozók jó része a szociáldemokrata mozgalmából érkezett, bár kétségtelen, hogy voltak „outsiderek” is (mint Lukács vagy Szamuely), és az is, hogy a KMP támogatottsága a munkások között elenyésző volt, körükben az MSZDP megőrizte dominanciáját. Természetesen vizsgálendő kérdés, hogy mennyiben voltak azonosak és különböztek egymástól a kommunista és a szociálde-

6 = = Vö. Haffner, 2007.

7 = = Megjegyzem, Hatos munkájából az derül ki, hogy a kulturális életben nem lehet „önkényuralomról” beszélni; ő maga írja: „*Az irodalom tanácsköztársasága nem a monolit hatalomgyakorlásról szólt*” (260–261.).

mokrata gondolkodás alapjai. Hatos fel is veti a kérdését, de lényegében a júniusi pártkongresszuson lezajlott Kun–Kunfi-vitával kívánja megvilágítani a dolgot, ami véleményem szerint nem elegendő erre. A szociáldemokráciát valamiféle polgári demokratikus erőnek igyekszik beállítani, szemben a felforgató, forradalmi kommunistákkal, ez azonban enyhén szólva leegyszerűsítő értelmezés. A szocdem párt reformista céljai (általános választójog) mögött mindig jelen volt a forradalmi végcél, a kapitalizmus megdöntése, az „emancipációs program”; a politikai részvétel joga is a forradalmi cél elérését szolgálta. Az már más kérdés, hogy mindez *de facto* hozzájárult a kapitalista demokrácia megerősödéséhez, ám a 20. század elejének szocdem tömegei bizonyosan nem „liberális demokráciát” akartak megvalósítani.

Hatos maga is úgy látja, hogy a szocdemek hatalmi kulcspozíciók birtokában voltak a Tanácsköztársaságban (426.); ő maga írja, hogy Böhm Vilmos július elején a Tanácsköztársaság vívmányainak védelmében akarta Kun Bélát és a kommunistákat kiebrudalni a vezetésből (442.). Weltner Jakab pedig azzal indokolta a puccs elleni vétőjét, hogy a proletárdiktatúra szocdemek általi megbuktatása árulás lenne (443.). Mégis, sokkal inkább „*a helyüket és szerepüket vagy éppen a hatalomhoz vezető utat kereső értelmiségiek*” (89.), mint a szocdemek alkotásának tekinti a komműnt. Előbbieket – a korszak naiv pszichologizálásának szellemében – valamiféle lila ködön elmerülő, dekadens, öngyűlölő (?), hataloméhes nyafogóknak látja. Ritoók Emma is annyival intézi el Lukács nevezetes pálfordulását, hogy katedrához akart jutni, ezért állt Kun Béla mellé (540., 7. jegyzet). De nem kerülnek el ezt a fajta ábrázolást a proletárdiktatúrában vezető funkciót betöltő szociáldemokraták sem: Bokányi Dezső azért lett nagy kommunistabarát, mert kapuzárási pánikban szenvedett, ezért „*rikító módon túlkompensált*” azzal, hogy a fiatal kommunistákhoz dörgölözött (94.). Ne kerteljünk: itt nem pszichohistóriai elemzésről, hanem a legrosszabb pszichologizálásról van szó.

Hatos folyamatos kommunista–szocdem szembenállást tételez, ezt azonban sok esetben csak úgy tudja fenntartani, hogy a Tanácsköztársaságban funkciót vállaló szociáldemokratákat automatikusan bolseviknak tekinti, ám ha valamiben elmentmondtak Kun Bélának, akkor nyomban visszavendlenek szocdemmé. Pedig a könyvében tárgyalt esetek is azt mutatják, hogy a vezetésen belüli törésvonalak nem feltétlenül ebben a relációban jelentkeztek. Gondoljunk például a tanácskongresszus „*zajosan őszinte*” szövegváltásaira (431.), az északi hadjáratban elfoglalt területek kiürítését követelő antantjegyzékre adandó válaszról szóló vitára (433.) vagy arra, hogy nem csak Szamuely állt ki a harc folytatása mellett, hanem Peyer is (436.). A „kommunisták” sem alkottak egységes tömböt, közöttük is támadhatott ellentét vagy nézetkülönbség. A fenti logikának megfelelően persze aki nem értett egyet Kun Bélával, az Hatosnál nem is volt kommunista; Kassákot például „*el nem kötelezett művész*”-nek nevezi (259.), aminek az égvilágon semmi alapja nincs; másként volt elkötelezett és máshogy kommunista, mint például Kun Béla, de az volt.

A valódi tömegbázissal rendelkező szocdemekből talán azért kellett ellenzékot fabrikálnia, hogy a Tanácsköztársaságot a lefagyott társadalmon uralkodó, társadalmi támogatottság nélküli diktatúráként lehessen bemutatni. Pedig a szerző is több esetben rámutat: a rezsim intézkedései valós társadalmi igényeket kívántak kielégíteni. Olykor még a terror esetében is: a „*földeáki vörösörökben az értelmetlen világháború közlegényeinek sokat látott keserűsége izzott*” a földmunkások körében amúgy sem népszerű Návay Lajos letartóztatásakor (372.). Felhívja a figyelmet arra is, hogy még júliusban is 2000 fő jelentkezett Szentesen a Vörös Hadseregbe, miközben pár kilométerrel odébb, Szegeden Horthyékhoz ennek töredéke (344.) – nyilván nem a bolsevizmus iránti elkötelezettség miatt, de a szentesiek tette valamilyen elkötelezettséget mégiscsak jelez. A végén ki is mondja: „*bármennyire elenyésző volt is a kommunizmus támogatói bázisa, korántsem a Lenin-fiúkra korlátozódott csupán*” (463.). („Kommunizmuson” itt nyilván a Tanácsköztársaságot kell érteni.) Hiszen a Dunántúlon sok helyen még napokig működtek a direktóriumok és a forradalmi törvényszékek, és a Vörös Hadsereg egységei sem mind bomlottak fel, ráadásul a közhangulat sem volt mindenütt kommunistaellenes.

Hatos jobbra egzisztenciális kérdésre egyszerűsíti a Tanácsköztársaság társadalmi elfogadottságát: azok támogatták azt, akik nagyobb élelmiszer-fejadagot, megrendeléseket, katedrát, a megszállt falujuk visszafoglalását remélték a „bolsevizmustól” – ki mire vágyott. Természetesen nem lehet azt állítani, hogy mindez nem volt jelen. Ám a szerző mintha nem tudott volna mit kezdeni azokkal az esetekkel, amelyek rácaffoltak a puszta anyagi motivációkra. Különös számára, hogy a június 24-i budapesti ellenforradalom idején „*a szakszervezeti irányítás alatt álló gyári munkásság három hónap kommunizmus után, a krónikussá lett áru- és élelmiszerhiány ellenére sem volt [...] hajlandó*” támogatni a fehéreket (421.). (Megjegyzem, talán szabatosabb lett volna *szakszervezetekbe tömörült* munkásokról beszélni, hiszen mégiscsak egy önszerveződési formáról lenne szó, de ebben a történetben, mint említettem, a munkások csakis irányítottak lehetnek.) Hatosnál a lét határozza meg a tudatot: „*A mából visszanézve csodálkozva kérdezhetnénk: miért is haragudtak az összeroskadt liberális világra »Cecil mama« jól öltözött vendégei?*” (89.) Mintha csak a nincstelenektől lenne elfogadható az elégedetlenség, mindenki más részéről csak önsajnálatról van szó. (Na meg hálátlanságról: a liberális főpolgármester nagyvonalú kenyéradó volt, hálátlan alkalmazottai mégis a KMP-hez csatlakoztak.) Mintha a „*jakobinus népharag*” csak a nyomorgóktól lenne jogos – pedig a jakobinusok vezéralakjai sem a nélkülözés világából érkeztek.

Hatos Pál a vörösterrornak külön fejezetet szentel, ami mindenképpen üdvözlendő. Már csak azért is, mert a Tanácsköztársaságról szóló korábbi nagymonográfiában alig van szó erről. (Annak szerzője, Hajdu Tibor pár éve maga is elismerte, hogy – bár nem került meg teljesen – néhány kérdésről, köztük a vörösterrorról, kevesebbet írt, mint „*illett volna*”.<sup>8</sup>) „*Nem egy központosított és kontroll alatt*

8 = = Hajdu–Csoma, 2019: 41.

*álló totalitárius szervezetrendszer tervszerű cselekvése volt, sokkal inkább egy olyan ideológiai eszköztár, amely a harag hívószavait használta a háborúban szélsőségesen polarizálódott társadalom helyi szöveteinek felszakításához. Útlevelet adott a psziché agresszív képzetektől gyötört sötétjébe való alászálláshoz. A történelem megnyitotta az erőszak tereit, és a kommunista hatalom nemcsak benyomult oda, de meghívta magához a történelem veszteseit is”* – állapítja meg Hatos a vörösterorról (372–373.). Ez utóbbi mondatával vitatkoznék: a „vesztéseket” tudniillik nem a kommunisták hívták az erőszak terébe, hanem a liberális és konzervatív hatalmasok küldték oda; a „népi tette társak” (373.) – Lukács Györgytől eltérően – többségükben ott voltak a frontokon, és megtapasztalták a háború borzalmaival.

Hatos úgy látja, hogy a vörösteror nem volt parttalan, alkalmazása térben és időben is nagy egyenetlenségeket mutatott. Az erőszak túlzott alkalmazását a vezetésben is sokan elleneztek, főleg a szocdemek, de maga Kun Béla is, aki hozzájárult Cserny különítményének felosztatásához, illetve időlegesen Szamuelyt is eltávolította az országból. Rámutat, hogy a megszálló román csapatok által elkövetett erőszaknak legalább kétszer annyi halálos áldozata volt, mint a vörösterornak. Hasonló mondható a fehérterorról is, bár ennek kapcsán tartózkodik a kategorikus kijelentéstől: úgy fogalmaz, annak is volt annyi áldozata, mint a vörösterornak, *„valószínűleg valamivel több is”*. Az általa is hivatkozott friss kutatási eredmények alapján azonban nemcsak valószínűleg, hanem bizonyosan állítható, hogy minimum kétszer annyi. Hatos a két terror alapvető hasonlóságait hangsúlyozza, bár rámutat arra, hogy a területi mintázatban voltak eltérések, azaz hiába hirdették az elkövetők és mentegetők a fehérterror reaktív jellegét, nem ott volt a legvéresebb, ahol a vörös (468–469.). Még egy különbségre rámutathatott volna: míg a vörösterort egy háborút viselő rendszer alkalmazta, addig a fehérterror végrehajtói nem harcoltak külső ellenséggel.

Hatosnál a vörösteror reaktív jellege szinte teljesen elsikkad, vagy csak nagyon áttételesen jelenik meg. A területi egyenetlenségek kapcsán például csak sejteti, hogy azokban a megyékben (Somogy, Nógrád) nem dühöngött a terror, amelyek „kommunisták” voltak – azaz máshol az ellenséges közhangulat válhatta ki a hatalom erőszakos fellépését. A Tanácsköztársaságnak az áprilisi román támadás előtti időszakát *„a szavak könnyelmű diktatúrájának”* nevezi (347.), de a vörösterorról szólva annak áprilisi kezdetét – a túszejtéssel ellentétben – explicit módon nem hozza összefüggésbe a külső támadással. Ezenkívül előbb ír a terrorról, és csak utána a május–júniusi ellenforradalmi megmozdulásokról, mintha a kettő között nem lenne ok-okozati összefüggés. A „békés” Dunántúl hadműveleti területté nyilvánításáról pedig még korábban ír, mint a bolsevik falupolitika brutalitásának megnyilvánulásáról, amely csakis azt a célt szolgálta, hogy a terrorkommandók végigsarcolják a gazdag falvakat; ráadásul azt sugallja, hogy erre már az első hetekben sor került (225.). Több száz oldallal később persze kiderül, hogy volt itt egy vasutassztrájk, Vas és Sopron megyében kormányellenes megmozdulásokkal, és a kommün vezetése ezek nyomán nyilvánította hadműveleti területté a teljes dunántúli országrészt.

A könyv vérszomjasnak állítja be a kommunistákat (ha nem is úgy, ahogy az 1919 utáni pamfletek Szamuelyt vagy Korvint), akik alig várták, hogy vért áldozhasanak az osztályharc oltárán. Kapva kaptak a román támadáson, és annak ürügyén, mesterségesen kreáltak ellenforradalmat. Hatos szimpla paranoiáról beszél, figyelmen kívül hagyva, hogy a bolsevik értelmezés szerint itt ugyanarról az egy ellenségről volt szó, a proletáralomra törő burzsoáziáról. Ezt az értelmezést erősítette, hogy a polgárság mindenhol felszabadítóként fogadta a Tiszántúlt megszálló román csapatokat. Lukács és mások idézett megnyilatkozásaiból egyértelműen kitűnik, hogy a kommün vezetői a román támadást is ellenforradalomnak tekintették, tehát nem kellett mesterségesen megalkotni azt (366–367.). (A teljesség kedvéért: Lukács cikke a proletáregység megteremtése érdekében hozott áldozatokról szólt, nem az ellenforradalmárok véreinek ontása okozta kéjes örömről.<sup>9</sup>) A front mögötti „rendteremtésnek” ez volt a kontextusa; lehet paranoiának nevezni, de sokkal inkább valós félelmekből táplálkozott, ráadásul nem minden társadalmi támogatottság nélkül, mint azt a szolnoki példa is mutatta.

Az ilyesfajta dekontextualizálás<sup>10</sup> következtében a Tanácsköztársaság szervei és paramilitáris egységei által elkövetett erőszak öncélú atrocitásként jelenik meg; lásd például: a „*bőrkabátos Lenin-fiúk öncélú kegyetlenkedései*” (15.); a „*Szamuelyt kísérő és a Cserny-féle terrorlegények önkényes gyilkosságainak százai*” (19.). Hatos Pál a bolsevizmust egyrészt hatalmi technikának, másrészt „erőszakvallásnak” tekinti, „*amely arról szólt, hogyan kell a dühből és frusztrációból fakadó elementáris indulatokat a jövő tökéletes társadalma iránti felfokozott várakozással keverni*”. A szerző szerint a kommunista propaganda (nem az ideológia?) a halálkultuszban fogant, de azonkívül, hogy ezt Szamuely Tibor egyik írásával illusztrálja, nem sokat mond róla. Az elemzés és értelmezés hiányát ez esetben is egy frappáns ítélettel helyettesíti: „*a korabeli bolsevik death metal hörgése az orosz polgárháború vérrrel borított mezőiről minden szűrő nélkül került át a budapesti politikai nyelvbe*” (45–46.).<sup>11</sup> A szerző már azzal is elámulja magát, hogy a *death metal*-ból mindössze a hörgést hallja ki, ezzel ugyanis nyilvánvalóvá teszi

9 = = Lukács György: Az igazi egység. *Népszava*, 1919. április 22. 1.

10 = = Ez máshol is tetten érhető: a Tanácsköztársaság a 20. század elején a főváros széles néprétegeit sújtó lakhatási probléma megoldását tekintette feladatának, a könyvben azonban csak a megoldási próbálkozások nevetségesen bürokratikus és szükségszerűen korrump volt látszik. A szerző ráadásul a körülmények teljes figyelmen kívül hagyásával kéri számon a lakásépítések elmaradását a katasztrofális gazdasági állapotok között létező és majdnem végig háborúban álló Tanácsköztársaságon; az építkezések helyett, írja, csak „*pótcselekvésre*” futotta (181.). Hatos szerint az oktatás területén sem tudott bizonyítani az új rendszer, na nem az idő, hanem az emberi „*erőforrás*” (jaj!) és a tantervek hiánya miatt; de ha fennmarad, a kommün „*aligha tudott volna*” bizonyítani (294.). Hatos eleve a proletárdiktatúra „belső” történéseit ismertető fejezet után ír csak az áprilisi román támadásról, ami elfedi a tényt, hogy a Tanácsköztársaságnak alig egy hónap állt rendelkezésre a „békés építőmunkára” (irónia, nem idézet).

11 = = A „halálkultusz” később Lukács György kapcsán is előkerül (121.).



az elemzésről és a megértésről való lemondását, a körülmények és a kontextus teljes figyelmen kívül hagyását. Hiszen a véres oroszországi polgárháború közegében nem lehet pusztá hörgésnek tekinteni a Szamuelyéhez hasonló szavakat. Igaz, hogy – már amennyiben nem a globális osztályharc vagy polgárháború keretében nézzük a kérdést – 1918–1919 fordulójának Budapestjére mindez nem állt.

Azt nem tudom, hogy jó vagy rossz könyv Hatos Pál munkája, nem is akarok ezen koordináták mentén ítéletet alkotni róla. Hosszú, az biztos. Miként ez a recenzió is az lett, pedig sok mindenről nem is ejtettem szót. Nem kérdeztem rá, hogy a kicsinylően csak takarítók és segéd munkások érdekvédelmi szervezetének nevezett Városi Alkalmazottak Országos Szövetségének hogyan lehetett mégis egy középiskolai tanár a meghatározó vezetője, és dolgozhatott ki iskolai reformprogramot (281.). Arra sem, vajon hogyan kerültek a proletárdiktatúra történetébe – a dunántúli vasutassztrájk kapcsán – a vonattal érkező nyalka masinisztaikat és kalauzokat (nem 1919-ben!) epekedve váró kisvárosi lányok (410.). A munka érdemeihez és terjedelméhez képest kicsinyesség lett volna szóvá tenni olyan apró tévesztéseket, mint a „*Szabolcs-Szatmár megyei direktórium*” (309.) vagy a „*Bereg megyei Nagyszőlős*” (341.), az olyan anakronizmust, mint „trockistának” nevezni a soproni Trockij-kör tagjait (411.), vagy olyan következetlenségeket, hogy Korvin Ottónak azért volt hátborzongató híre, mert hiányzott belőle a színpadiasság (361.), Csernyék meg – éppen ellenkezőleg – azért voltak félelmetes hírűek, mert színpadiasak voltak (363–364.).

Nem kívánok ítéletet alkotni, az azonban kijelenthető, hogy Hatos Pál munkájának vannak „jó” részei, azok, amelyekben nem csupán elborzad, csúfolódik, lekezel, hanem kritikai vizsgálat alá vonja a tárgyát, elemez, értelmez, magyaráz – azaz explicit módon is a nyelv fügefaleveleit tépdési és azok mögé néz. Kár, hogy – szemben korábbi munkájával<sup>12</sup> – többnyire lemond erről. Az elemzés és megértés hiányában aztán a Magyarországi Tanácsköztársaság Hatos rajzolta világában minden bizarr, különös, abszurd, bolond, paradox lesz. Azt természetesen nem lehet számon kérni a szerzőn, hogy milyen utakat járt be a múlt mezején, noha beismerem, kritikai megjegyzéseim java része abból fakadt, hogy én más ösvényeket választottam volna. „*Most mi fogunk egy kicsit jól élni*” – idéz Hatos egy korabeli tudósításból (167.). Szerintem ez lehetne a 133 nap, a Tanácsköztársaság mindennapjainak mottója. Hatos Pál másként közelített a kommünhöz, ő az Élet Iskolájának 4/b osztályos tanulójától, Karinthy Frigyesztől választott mottót a komiszságokat csináló, az iskolából kicsapott rosszfiúkról. Igaz, ez az idézet nem a Tanácsköztársaságról, hanem annak az ellenforradalmi időszakban történő értelmezéséről szól. Mint ahogy Hatos Pál könyve sem kizárólag 1919-ről, hanem 2021-ről is szól.

12 = = Hatos, 2018.

=== Hivatkozott irodalom ===

Haffner, 2007

Haffner, Sebastian: *Az elárult forradalom. Németország 1918–19*. Ford. Liska Endre. Európa, Budapest.

Hajdu–Csoma, 2019

1918–1919 forradalma és a történeti emlékezet. Hajdu Tiborral beszélget Csoma Lajos. *Eszmélet*, 121. sz. 32–49.

Hatos, 2018

Hatos Pál: Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és forradalom története. Jaffa, Budapest.

Kosztolányi, 2000

Kosztolányi Dezső: *Édes Anna*. Osiris, Budapest.

Lengyel, 1969

Lengyel Alfréd: Győr megye tanácsköztársasági szerveinek szociálpolitikája. In: *Arrabona II*. Szerkesztette: Dávid Lajos. Xántus János Múzeum, Győr. 265–286.

Romsics, 1976

Romsics Ignác: A Duna–Tisza közének társadalmi–politikai viszonyai 1918–19-ben (vázlat). In: *Dokumentumok az 1918/19-es forradalmak Duna–Tisza közti történetéhez*. Szerkesztette: Romsics Ignác. Bács-Kiskun Megyei Levéltár, Kecskemét. 37–85.

Veyne, 2000

Veyne, Paul: Sem tények, sem geometriai létező, hanem cselekmények. (Ford. Szigeti Csaba.) In: *Narratívák 4. A történelem poétikája*. Szerkesztette és válogatta: Thomka Beáta. Kijárat, Budapest.

==== Sajtó ====

*Népszava*, 1919

**Kulcsszavak**

=====

recenzió, Tanácsköztársaság, társadalomtörténet



# **= *The Peaky Blinder(s) of Budapest, or What Bad Boys Are Good For* =**

/// A BOOKREVIEW ON

**Hatos Pál: *Rosszfiúk világforradalma. A Magyarországi Tanácsköztársaság története.*  
[Bad Boys' World Revolution. The History of the Soviet Republic of Hungary]**

Jaffa, Budapest, 2021. 608 p.

Pál Hatos's book discusses the history of the 1919 Hungarian Soviet Republic. The work is based on a huge amount of sources (archival documents, newspapers, memoirs, books, studies, etc.), from which the author wrote an enjoyable and understandable story about one of the most controversial episodes in Hungarian history. Hatos examines a number of important issues, such as the ambiguity of women's liberation in the male-dominated world of the Soviet Republic, which has received little attention so far. The best parts of the work are those in which the author deconstructs the myths of collective memory about the Soviet Republic, for example that it was "the rule of Jews". The author keeps an ironic distance from his subject, but this is not always accompanied by an analysis of the subject and an understanding of the actions of contemporary actors. In the absence of analysis and understanding, everything in the world of the Soviet Republic of Hungary created by Hatos becomes bizarre, strange, absurd, and paradoxical.

---